

Maja Bošković-Stulli, Usmena književnost nekad i danas, Prosveta, Beograd 1983, 323 str.

Ova knjiga Maje Bošković-Stulli mnogo je više od zbirke različitih studija nastalih u proteklih dvanaest godina. Skupljene na jednome mjestu pokazuju nedvojbenu autoričinu teorijsku koncepciju usmene književnosti danas, kao i primjenu te iste koncepcije na tekstovima usmene književnosti, novijim, koje je uglavnom autorica sama zabilježila u toku svoga dugogodišnjeg terenskog istraživanja, a i onim starijima koji se već godinama nalaze u antologijama i zbirkama usmene književnosti.

Obrazlažući opširno studijske orijentacije u modernoj folkloristici u člancima **O pojmovima usmena i pučka književnost i njihovim nazivima, Bajka, Od usmenog pripovijedanja do objavljene pripovijetke, O usmenoj književnosti izvan izvornoga konteksta,** te u članku **Narodne pjesme u okviru pjesništva NOB-a,** približuje se stavovima Ben-Amosa i Čistova, koji, nezavisno jedan od drugoga, folkloru prilaze kao činu komunikacije. Ben-Amos čini pomak u proučavanju pojave folkloru kao ukupnosti stvari (napjeva, priča, predmeta koji se mogu skupljati i proučavati) izvan prirodnog konteksta i prilazi folkloru onako kako on postoji u životu: kao komunikacijskom procesu unutar grupe ljudi. Međutim, u takvom tumačenju folkloru nema razlike između pričanja priče i same priče, »pripovjedač, njegova pripovijetka i njegovi slušaoci odnose se jedni prema drugima kao dijelovi jednoga jedinstvenog toka komunikacijskog događaja«. Iz toga slijedi definicija da je folklor umjetnička komunikacija u malim grupama, a svi usmenoknjiževni oblici koji se pojavljuju izvan izvornoga komunikacijskoga konteksta ne pripadaju, po njegovu mišljenju, više folkloru (priče, pjesme i sl. objavljene u tiskanom obliku, u radio ili televizijskom programu). Nedostatak je Ben-Amosove definicije što ništa ne govori o vremenskom i

prostornom prenošenju usmenoknjiževnih oblika, odnosno o lancu tradicije. Ekstremno stajalište u tome smjeru zastupa Georges, koji tvrdi da nema pripovijetke ili pjesme, da je to fikcija, a stvaran je samo čin pripovijedanja (performancija).

I za Čistova, kao i za Ben-Amosa, komunikacija je mjerilo za raspoznavanje folkloru, ali on istražuje i »estetsku obavijest koja proizlazi iz prirodne kontaktne komunikacije, precizno govoreći, usmenoknjiževne komunikacije«, koja se može usporediti s onom iz pisane književnosti. Osim toga Čistov u svoje proučavanje književnosti uključuje i lanac tradicije: priča se priča unutar jedne grupe i svaki je njezin slušatelj, koji neposredno sudjeluje u tom komunikacijskom činu, potencijalni pripovjedač.

Već je prije toga Alan Dundes uveo tri razine u proučavanje usmene književnosti: tekst, teksturu i kontekst. Analizom teksta dobiva se folklorna struktura (struktura kompozicije, sižea, sadržaja), a teksture jezično-stilska struktura. Kontekst u kojemu nastaje priča utječe na uobličavanje teksta i teksture.

Za Maju Bošković-Stulli usmena je književnost — iz aspekta folkloru — »umjetnička komunikacija u verbalnome mediju promatrana na razini teksta i onog dijela teksture koji se odnosi na stih ili rečenicu (...) Iz aspekta književnosti, usmena književnost je estetska (književna) obavijest proizišla iz prirodne (kontaktne) komunikacije — odvojena od životnog konteksta, ali svjedočeći posredno o njemu. Iz aspekta književno-povijesnog pojma 'narodno pjesništvo', usmena književnost se orijentira prema autentično snimljenim (zapisanim) oblicima tradicijskog usmenog književnog izražavanja.«

Da rezimiramo: za autoricu je usmena književnost ona koja nastaje izravnom komunikacijom, a u njezino je javljanje (pa i proučavanje) uključen tradicijski način prenošenja. Ona se stoga i zalaže za uvođenje termina usmena književnost (za razliku od termina narodna) jer on

najbolje i najjednoznačnije pokazuje način njezina nastajanja, postojanja i širenja, a ujedno izražava opoziciju prema pisanoj književnosti, čiji su tekstovi fiksirani i prenose se »tehničkim« načinima komuniciranja.

Ali, s druge strane, kada analizira djela usmene književnosti izvan izvornoga konteksta (tekstovi zapisani u tiskanim ili rukopisnim zbirkama), osnovna pitanja koja je zanimaju su ona »o odnosu estetskih i praktičnih funkcija prije i nakon prelaska u pisanu formu i o reflektiranju tog odnosa na viđenje usmene književnosti kao umjetnosti«.

U trenucima izvedbe usmene književnosti prisutne su i estetska i praktična funkcija i ne možemo reći da je pjesnička podređena u odnosu na praktičnu (za razliku od djela pisane književnosti gdje je estetska dominantna), nego je uz nju vezana. Estetska može biti tek jače istaknuta nekim signalima i oznakama (uvodnim i završnim formulama, naročitom strukturom radnje, posebnim načinom interpretiranja glasom i sl.). Međutim, prelaskom u tisak usmenoknjiževni su tekstovi oslobođeni izvornoga konteksta i izvantekstovnih elemenata usmene interpretacije i temeljni je istraživačev interes usredotočen na samu priču ili pjesmu, dakle estetska funkcija postaje dominantnom. Autorica izvrsno ističe da kontinuirana veza između izvedbe djela i njegova pisanog oblika traje i dalje — i to je ono što i zapisana djela usmene književnosti razlikuje od djela pisane književnosti, bez obzira što su se izjednačila po funkciji i komunikacijskim oznakama. Recepcija će djela usmene književnosti »kod distanciranog čitatelja biti po mnogo čemu različita nego u krugu izvorne 'male grupe', ali će ono svoju sugestivnost ipak i dalje crpiti iz sačuvanih obilježja usmenog djela«.

Iz zaokupljenosti Maje Bošković-Stulll određenjem i pristupom usmenoj književnosti — bez obzira o kojemu je članku iz ove knjige riječ — proizlazi i njezino zanimanje za mjesto i interpretaciju te knji-

ževnosti u školskoj lektiri i nastavi (**Svijet bajke i dijete, O nužnosti povezivanja nastavnoga i studijskog pristupa usmenoj književnosti**). U nastavi usmene književnosti polazi se, na žalost, najčešće još uvijek od njezine moralne i etičke vrijednosti, ona učeniku ostaje znanje o nekom pradavnom, mitskom, junačkom vremenu kada je mogla nastati, a nama je tek posredna ilustracija toga vremena. Nigdje se ne saznaje da ona nastaje, traje i živi i danas, kao izraz trajne čovjekove potrebe za prirodnim komuniciranjem, da se ona pod naletima vremena mijenja i aktualizira. Takva nastava, odvojena od modernih tokova istraživanja usmene književnosti i gluha za suvremene zapise, nudi stare tekstove koji se prenose kroz nebrojena izdanja i podjednako su dosadili i učenicima i nastavnicima. Autorica se zalaže za suvremeniji pristup, koji bi uključio i folklornu književnost danas a i zaboravljeno područje vitalnog dječjeg folklor.

Iz autoričina promatranja usmene književnosti kao potrebe suvremenog čovjeka za prirodnim tipom umjetničke komunikacije, a ne samo kao književnim priopćavanjem u polupisanim ili nepisanim seoskim zajednicama proizašli su članci **Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom i Poslovice u zagrebačkom »Vjesniku«**.

Analizirajući suvremena pričanja u Zagrebu (na temelju kazivanja prijatelja i znanaca) autorica pokazuje kako se u najrazličitijim oblicima (panične glasine, groteskne i bizarne priče, vic, anegdota) prepleću stare tradicijske i moderne priče s novinskim tekstovima i kako televizijske emisije ili novinski članci mogu biti poticajem u nastanku novih urbanih priča. Iserpnom analizom tekstova pokazuje kako se u zagrebačkim pričanjima susreće većina onih internacionalnih modernih sižea u kojima su »iste strukture mišljenja, iz kojih su nekoć nastajale tradicijske predaje ili šaljive priče, stvorile sada na temelju adekvatnih duhovnih zaokupljenosti nove priče

smještene u današnji tehnikom obuzet svijet«.

U članku o poslovicama u zagrebačkom »Vjesniku« analiziraju se poslovice i uzrečice iz naslova i nekih krupnih podnaslova članaka od ljeta 1974. do ljeta 1978. godine. Poslovice se i uzrečice u novinama postavljaju u namjerno distancirani odnos prema svom tradicijskom uzorku, a varira im se tek značenje ili oblik jer se pretpostavlja da čitatelj poznaje uzorak i da će razumjeti takvu nespontanu adaptaciju i njezine suvremene konotacije.

Pisana popularnije od ostalih teorijskih članaka u knjizi oba ova članka nesumnjivo imaju velikih implikacija za suvremenu folkloristiku kao i članak **O folklorizmu**, koji se jedini ne bavi književnim folklorom, ali se svojom problematikom uključuje u krug tekstova o suvremenim urbanim pojavama.

I na kraju: Dobro je da su svi ovi članci **Maje Bošković-Stulli**, poznati otprije onima koji se bave folklorom književnošću i srodnim područjima, objavljeni na jednome mjestu jer je većina njih u toku proteklih godina utjecala na suvremenu folkloristiku u Hrvatskoj (i šire), izazvala je nove teme, nove pristupe i nova područja istraživanja.

Ljiljana Marks

Divna Zečević, Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća, Izdavački centar »Revija«, Radničko sveučilište »Božidar Maslarić«, Osijek 1983, I, 140 str.; II (Bibliografija) 104 str.

Nepovoljno je za autora kad mu se — sticajem izdavačkih prilika i neprilika — desi da se mala knjiga pojavi posle velike, a upravo se to desilo **Divni Zečević**. Knjiga koja predstavlja sveobuhvatniji istraživački poduhvat, **Pučka književnost (Povijest hrvatske književnosti I, prikazana u Narodnoj umjetnosti, knj. 18, 1981)**, pojavila se pre knjige

Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima, koja razmatra jedan vid pučke književnosti. Neminovno je u tom slučaju da delo koje predstavlja sintezu baci u zasenak istraživanje pojedinačnog, a nije sasvim pravedno.

Manja, po redosledu izlaženja druga, a po logici naučnog istraživanja prva, knjiga **Divne Zečević** nije bez svog samosvojnog značaja, a i pak se sva velika principijelna, teorijska i književnoistorijska pitanja moraju postavljati povodom veće knjige. Stoga će ovaj prikaz biti dat prvenstveno kao informacija.

Pučko književno štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća sastoji se od dva dela: prvi deo je studija, a drugi bibliografija. Studija je značajna, pre svega, kao istraživanje jednog zanemarenog fenomena, bibliografija kao građa, kao dokumentovanje studije i, najzad, kao jedina mogućnost da se radoznali čitalac knjige **Divne Zečević** upozna bar sa naslovima onoga što je predstavljalo lektiru šire hrvatske čitalačke publike u prvoj polovini 19. veka.

U uvodu studije i u prvom poglavlju dato je određenje problema sa teorijskog aspekta, pregled obimom nevelike literature o temi i naznačene su osnovne postavke analize. Drugo je poglavlje posvećeno razmatranju uzroka s kojih je kalendarsko štivo izvan pažnje proučavala literature. Treće poglavlje je pokušaj da se odredi mesto kalendara u istoriji hrvatske književnosti, a u četvrtom se razmatraju poučne intencije kalendarskog štiva.

Analizom izabranih primera dokazuju se temeljni stavovi: da se »kalendarsko pučko književno štivo ne razlikuje svojom neknjiževnom odnosno didaktičkom funkcijom od drugih književnih nastojanja vremena«, da je njegova didaktička funkcija izraz ne samo »primarne težnje za podučavanjem no i sekundarna konzervativna reakcija na realnu povijesnu situaciju«, te da je u osnovi pučke poetike izbor činjenica iz realnosti izvršen po načelu svrhe.